

SUOMALAISEN PUHEKULTTUURIN STEREOTYPIAT JA TODELLISUUS

Liisa Tiittula

Helsingin kauppakorkeakoulu

Finns are said to be silent. Other general stereotypes are that Finnish conversations are monologues without any interruptions, simultaneous speech or feedback. It is also said that Finns do not engage in small talk. This picture, however, is too simplistic; the notion of the "normal" Finnish speaker overlooks the great variety in everyday interactions. Research on Finnish conversations has shown that backchannel signals are not lacking; they are in fact both frequent and varied. One explanation for the stereotypes may be that the observations stem from intercultural situations in which Finns are communicating in a foreign language. This means that language teachers and researchers should take a critical look at stereotypes and not take them for granted. The 'silent Finn' stereotype, for example, has been used to justify neglect of oral communication skills in foreign language teaching.

Key words: stereotypes, conversation analysis

JOHDANTO

Sosiaalipsykologiassa stereotyyppioilla tarkoitetaan yleistäviä ja kaavamaisia käsityksiä sosiaalisista tai etnisistä ryhmistä. Ihmiset nähdään tiettyjen ryhmien edustajina eikä niinkään yksilöinä. Stereotyyppioita kuvaavat mm. seuraavat piirteet, joita niihin on eri määritelmässä liitetty (ks. esim. Quasthoff 1987, Tiittula 1993):

- stereotyyppiat ovat kategorioita, jotka äärimmillään yleistävät ja yksinkertaistavat kohderyhmänsä piirteet,
- ne ovat kollektiivisia (eli tietyn ryhmän tai yhteisön yhteisiä käsityksiä, jotka ovat melko riippumattomia yksilön henkilökohtaisesta kokemuksesta),
- ne ohjaavat odotuksia ja havaintoja,
- ne ovat vaikeasti muutettavissa,
- ne eivät joko vastaa lainkaan tai vastaavat vain osittain todellisuutta.

Nämä stereotyyppien tunnusmerkit pätevät myös mielikuviin suomalaisesta puhekulttuurista. Tässä artikkelissa tarkastelen näitä mielikuvia sekä peilaan niitä tutkimuksen antamaan kuvaan.

SUOMALAISEN PUHEKULTTUURIN STEREOTYPIAT

Millainen on suomalainen keskustelu?

Tutkimuksessa "Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talousviestinnässä" (ks. Tiittula 1993) haastattelimme suomalaisia ja saksalaisia liikemiehiä ja kysyimme heidän käsityksiään suomalaisesta ja saksalaisesta viestintäkulttuurista. Eräs haastateltavamme kuvasi suornalaista puhekulttuuria näin: "Tämmönen keskustelutaito ... sehän puuttuu suomalaiselta täysin ... myöskin aikuisilta." *-hän-*partikkelilla puhuja merkitsi lausuman yleisesti tunnetuksi totuudeksi 'niin kuin kaikki tiedämme'. Entä mitä sanovat kielen asiantuntijat, opettajat ja tutkijat? Seuraavassa muutamia lainauksia tuoreista lähteistä:¹

1. Das Gespräch hat in Finnland einen anderen Charakter als in Deutschland: Die Finnen sind es gewohnt, in **langen Monologen** zu sprechen und **hassen es, unterbrochen zu werden**. Die deutsche dialogische Kommunikationsart wäre dem Finnen zu schnell.

.....

Die monologische Diskursform bringt es mit sich, daß man, wenn man das Wort hat, ungestört fertig reden darf, wobei vorausgesetzt wird, daß der angenommene Sprecherwechsel durch eine **genügend lange Sprechpause** signalisiert wird. Die Dialogform läßt spontanere Sprecherwechsel zu.

.....

Die sprachlichen Formulierungen, die der Finne gebraucht, haben sehr oft den Charakter von **Statements** – Fragen kommen vergleichsweise wenig vor."

(Suomalainen kielenopettaja ja -tutkija)

¹Samanlaisia käsityksiä löytyy lukuisista lähteistä, valitut ovat tässä vain esimerkin omaisesti, minkä vuoksi lähteitä ei ole akateemisen käytännön mukaisesti merkitty.

2. Dazu kommt, daß bestimmte Kommunikationsmuster im Deutschunterricht nicht gelernt wurden. Zum Beispiel sei hier der "small talk" genannt, den es im Finnischen nicht so gibt. (Saksalainen kielenopettaja- ja tutkija)

3. Finns don't backchannel
 Finns don't argue
 Finns don't interrupt (Englantilainen kielenopettaja)

Kaksi ensimmäistä lainausta ovat peräisin artikkeleista, kolmas kielenopettajien koulutustilaisuudessa pidetystä esitelmästä. Näissä lainauksissa esitetty käsitys suomalaisesta keskustelusta ja suomalaisesta keskustelijana näyttää olevan varsin yleinen. Sen mukaan suomalainen keskustelu on:

- monologista,
- siinä on pitkiä puheenvuoroja,
- vähän keskeytyksiä,
- vähän päällekkäisyyttä,
- paljon pitkiä taukoja,
- paljon toteamuksia,
- vähän palautteita,
- eikä siinä ole sijaa small talkille.

Tämä suomalaisen keskustelun kuva on varmasti tuttu, mutta kuten Pirkko Nuolijärven (1994) esimerkit tässä samassa julkaisussa osoittavat, "suomalainen keskustelu" käsittää monen muunkinlaisia keskusteluja, joihin nämä piirteet eivät lainkaan päde. Seuraavassa keskityn tarkastelemaan vain kahta viimeistä väitettä.

"Suomalaiset eivät hallitse small talkia"

Usein kuulee väitettävän, että suomalaiset eivät osaa jutustella – tai ainakaan he eivät hallitse small talkia, mitä sillä sitten kulloinkin tarkoitetaankin. Lainauksessa 2 esitetään sen jopa puuttuvan suomen

kielestä, ei vain suomalaisesta puhekuulttuurista. Eräs kulttuurintutkija sanoi hiljan radiohaastattelussa: "Suomalaisilta puuttuu small talk, koska siihen ei ole tarvetta Suomessa."

Small talkin käsite aiheuttaa jo sinällään epäselvyyttä.² Entä jos emme pitäisi kiinni englannin kielisestä termistä, vaan puhuisimme suomalaisittain jutustelusta tai rupattelusta, löytyisikö sitä silloin helpommin omasta puhekuulttuuristamme? Vai halutaanko englantilaisella käsitteellä luoda juuri se kuva, että kyse on jostain, jota meillä ei ole?

Jutustelu on kiinteä osa suomalaistakin arkipäivää, mutta 'small talkista' on tullut (tai siitä on tehty) suomalaisten ongelma kansainvälisissä neuvotteluissa. Projektissa "Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän viestinnässä" kyselimme liikemiehiltä myös heidän käsityksiään neuvottelujen kulusta ja siitä, minkälaisena he näkevät 'small talkin' merkityksen eri kulttuureissa. Useimmat suomalaiset haastateltavat olivat sitä mieltä, että Suomessa small talkia on enemmän, useimmat saksalaiset taas eivät nähneet Suomen ja Saksan välillä mitään eroa. Eräs suomalainen totesi määrän riippuvan siitä, ollaanko kiireisessä suurkaupungissa vai maalla, jossa jutellaan niitä näitä parikin tuntia. "Jos se osuus menee hyvin, niin kaupat on tehty", sama haastateltava totesi maaseudulla käytävästä small talkista. Näiden haastatteluiden mukaan määrä näyttääkin riippuvan hyvin monesta muustakin tekijästä kuin kulttuurista, kuten paikasta, keskustelijoiden välisestä tuttavuusasteesta, yrityksen koosta yms. Sisällöissä sen sijaan oli havaittu eroja Suomen ja Saksan välillä. Esimerkiksi eräs saksalainen, nyt jo eläkkeellä oleva yrittäjä totesi: "Suomenruotsalaisten kanssa saattoi puhua Chagallista ja Sartresta samoin kuin maailmanpolitiikasta, mutta suomalaisten kanssa aihepiiri oli suppea käsittäen järven, veneen, kalastamisen ja saunan." Kysymys jutustelusta tai

²Hyvä esimerkki käsitteen epäselvyydestä on kirjanen *Small talk. Tikusta asiaa*, joka käsittelee mitä erilaisempia seikkoja, joiden kanssa liikematkailija voi joutua tekemisiin ruoasta junan kulkuyhteyksiin saakka.

small talkista osana suomalaista keskustelua on siis paljon monimutkaisempi asia kuin todeta, että suomalaiset eivät sitä hallitse tai että heillä (tai meillä) ei sitä ole.

"Suomalaiset eivät anna palautteita"

Keskusteluntutkimus on osoittanut, että suomessa on rikas verbaalisten palautteiden järjestelmä ja että palautteet ovat hyvin tärkeä osa suomalais-takin keskustelua (ks. esim. Hakulinen 1989: 98-113). Palautteiden määrä toki vaihtelee tilanteen mukaan, mutta erityisesti arkikeskustelussa niitä esiintyy runsaasti. Seuraava esimerkki havainnollistaa tätä. Kyseessä on keskustelunkatkelma, jossa yksi puhuja kertoo episodin ja toiset osallistuvat siihen palauttein ja välikysymyksin. Keskustelussa ei siis kertomuskaan ole monologinen, vaan se on kaikkien osallistujien yhteinen tuotos, vaikka yhdellä puhujalla olisikin hieman pitemmän aikaa vuoro hallusaa. Asian havainnollistamiseksi muiden osallistujien ilmaukset on merkitty litteraatioon lihavoinnilla.

(1)

- B ei mut se ol- se oli sit taas ihan / sama juttu et
meill+oli yks työ oli niinku toi toi toi / Gumeruksen
Torsti vieres / sano et tää on tost kirjasta,
- A joo
- B mut sitä kirjaa ei ollu yheskää viitteessä,
- C ((nauraa))
- B se oli kaikkiin muihin viitattu mut sano et hän on
lukenu tän just
[em+mä muista mikä se kirja oli [ninku iha ihan
- C [((nauraa))
- A [((nauraa)) joo [joo
- B samal taval käsiteltynä, / ja sit taas kum meill+oli
eka työ oli semmone et se oli ninku // menny aika paljo
metsää, / se [oli et
- A [joo
- B se oli yritetty yhistää, / mu ku se oli
[ihan niinku omaa nin sit oli hemmetin
- C [mm
- B mielenkiintone se opponointitilaisuus ku // siinä nii

- opponoi kaks insinööri, / joill+oli vähä eri käsitys
mitä laatu tarkoittaa, / [toine yritti
- A joo
- B selittää et laatu om mitä tahansa et jos sä (/) annat
sanot sihteerille et / kopioi tää, / ja sihteerii ei
kopioi ni se on huonoo laatu, / ja / se ninku yritti
puhua et laatu käsitys on kaikki mitä yritykses oj ja
toi sano et niinku laatu on /se että miten tää
mikrofooni toimii, ni mm
- A nii
- B puoltoist tuntii melkein
tappeli siitä et laatu- hommast pelkä[stää,
- C [siis ne
- opponentit keskenääv vai,
- B opponentit keskenää ja sej
jälkee rupe- ne rupes tappelee tota noi ton vetäjän
kanssa, et ei ei tää on näin, et ne ei päässy
- C ai joo /
- B oikee asiaa ollenkaa, ja // sit sit just et kyl se oli
vähä menny / ei se ollu markkinointii oikeestaa
liittyny mitenkää se työ ku se on samast tehny / graduu
laskentaa et se oli vaan niinku / pistetty markkinoin-
tii sekaa, [ei se ollu oikee onnistunu mut et
- A joo joo
- C jo [o
- B siin oli niin paljo yritystä et se o hemmetin mielen-
kiintost sillo opponoida (mum mielest,)
- A joo

ETNISET TYYLIT

Jos etsimme vastausta siihen, minkälainen on suomalainen keskustelu, on kysyttävä, voidaanko ylipäättään puhua etnisistä tai kansallisista tyyleistä. Tyylin käsite sinänsä vaikuttaa kulttuurierojen tutkimuksessa käyttökelpoiselta, mikäli se ymmärretään dynaamisena kategoriana, jollaiseksi sen esimerkiksi Selting ja Hinnenkamp (1989: 6) määrittelevät. Tyylit ovat heidän mukaansa tietyssä tilanteessa yhä uudelleen tuotettuja, mahdollisesti muunneltuja, vastaanottajan mukaan mukautettuja keinoja signaloida ja tuottaa yhteisiä, relevantteja sosiaalisia ja interaktiivisia merkityksiä. Näin ymmärrettynä tyyli käsittää sen, että puheessa tai kirjoituksessa

normia yhä uudelleen paitsi vahvistetaan myös puretaan ja muutetaan. Kulttuurinen tyyli taas merkitsee sitä, että eri kulttuureissa käytetään tai preferoidaan erilaisia keinoja viestinnällisten tehtävien ratkaisemiseksi. Toisaalta näillä erilaisilla ratkaisutavoilla rakennetaan yhä uudelleen kulttuurista yhteenkuuluvaisuutta tai erilaisuutta, jolloin on otettava huomioon, että kulttuurin käsite ei rajoitu kansallisiin kulttuureihin, vaan käsittää myös yhteiskuntien sisällä olevat osakulttuurit.

Kun tarkastellaan eri kansallisuuksien välisiä kulttuurieroja, kulttuurien sisäinen variaatio tahtoo häipyä. Helposti unohdetaan, että eri kulttuurien sisällä on erilaisia tilanteita ja ryhmiä ja eri osakulttuureilla on erilaisia tyylejä. Esimerkkeinä mainittakoon Ericksonin ja Shultzin (1982) tutkimus Yhdysvaltojen mustien ja valkoisten diskurssieroista, Tannenin (1984) tutkimus Yhdysvaltojen itärannikon juutalaisten ja länsirannikon ei-juutalaisten eroista sekä Keimin ja Schwitallan (1989) tutkimus kahden saksalaisen, saman paikkakunnan, mutta eri sosiaaliseen luokkaan kuuluvan naisryhmän eroista. Näissä tutkimuksissa havaittiin selviä eroja mm. osallistumistavassa, keskustelun rytmisissä ja säännöstössä sekä tavassa antaa palautetta.

Jos puhutaan suomalaisen keskustelun piirteistä, on kysyttävä, mikä on tämä "suomalainen keskustelu": Ketkä puhuvat, missä tilanteessa ja mistä? Ovatko puhujat vanhoja vai nuoria, naisia vai miehiä? Ovatko he tuttavien keskenään vai vieraita? Onko kyseessä institutionaalinen keskustelu vai arkikeskustelu? Mikä on "normaali" keskustelu? Kun ajattelemme koko keskustelujen kirjoa, niin miten voimme nostaa siitä esille yhden tyypin, josta muut sitten ovat poikkeamia? Onko "suomalainen keskustelu" kenties keski-ikäisen keskiluokkaisen miehen puhetta – niin kuin kulttuurieroista puhuttaessa normi usein näyttää olevan. Tutkimuksen näkökulmasta ongelma voidaan pukea kysymyksiksi: Mitkä piirteet ovat yleistettävissä? Miten voi erottaa yleisen yksilöllisestä? Miten kulttuurieroja voi ylipäätään tutkia?

Yksi keino selvittää suomalaisen puhekulttuurin piirteitä on kysyä ihmisten käsityksiä näistä piirteistä. Vaikka näin ei välttämättä saada selville todellista käyttäytymistä, haastattelututkimus voi osoittaa, mitkä ovat ne normit ja odotukset, joita osallistujat pitävät interaktiossa ohjenuorana ja joiden mukaisesti toisen käyttäytymistä tulkitaan ja arvotetaan. Ongelmana on, että saamme tulokseksi helposti juuri stereotyyppioita. Kuten edellä totesin, stereotyyppiat ovat kollektiivisia, yhteisön yhteistä tietoa. Sen tiedon lähteenä tai vain vahvistajana voivat olla myös tutkijat. Kielenopettajat ja -tutkijat edustavat maallikoille alan asiantuntemusta, jonka auktoriteetti taataan ilmauksilla "tutkittu", "tieteellisesti todistettu". Asiantuntijan vastuu ryhmän ulkopuolisille onkin suurempi kuin ryhmän jäsenille, jotka voivat itse arvioida väitteiden paikkansapitävyyttä. Kulttuurierot ovat laajaa yleisöä kiinnostava aihe, jota koskevia artikkeleita mielellään luetaan. Esimerkiksi aiemmin mainitussa, suomalaisten ja saksalaisten kulttuurieroja koskevassa tutkimuksessamme monet haastateltavat viittasivat vastauksissaan niihin kirjoituksiin, joita edellä ensimmäisenä lainasin.

Yksi kulttuurierojen tutkimuksen ongelma on, että eri kansallisuuksia vertaillaessa yhden tyyppisestä tilanteesta tulee helposti koko kulttuuria edustava tyyppi. Sen vuoksi tutkimuksissa on keskityttävä vertailemaan mahdollisimman samankaltaisia tilanteita, joita tarkasti analysoimalla voidaan selvittää näissä tilanteissa vallitsevia keskustelun sääntöjä, ns. puhumisen sääntöjä. Esimerkiksi palautteiden osalta voidaan tarkastella minkälaisia palautteet ovat, missä niitä voi antaa ja ennen kaikkea, missä niitä pitää antaa, koska palautteen puuttuminen tällaisesta kohdasta tulkitaan merkitseväksi. Voidaan tutkia kohteliaisuuden muotoja ja epäsuoruuden keinoja, kuten esimerkiksi Pirkko Muikku-Werner (1993) televisiokeskusteluista, tai tarkastella argumentointitapoja, puheaktien tai Gricen maksimien toteuttamista jne.

Toistaiseksi kulttuurien ja eri kieliryhmien välillä on tehty melko vähän vertailevaa keskusteluntutkimusta. Yhtenä syynä tähän on varmasti se,

että tällainen tutkimus on hyvin aikaa vievää – yleistyksiin ei päästä yhtä nopeasti kuin kyselytutkimuksilla. Tulokseksi kuitenkin saadaan esimerkiksi vieraan kielen oppimisen kannalta varmastikin hyödyllisempää tietoa: vieraan kielen puhujalle ei riitä pelkästään tieto siitä, pitääkö palautetta antaa vähän vai paljon, vaan hänen on myös tiedettävä koska ja minkälaista.

MIHIN STEREOTYYPPISET KÄSITYKSET PERUSTUVAT?

Suomalaisen puhekuulttuurin tutkimus tuo kielenkäytön moninaisuuden esiin, eikä se juurikaan tue vallitsevia stereotyyppioita. Sen sijaan stereotyyppiat tulevat jatkuvasti esille esimerkiksi haastattelututkimuksissa. Jos kyse on suomalaisten omista käsityksistä eli autostereotyyppioista, esiin nousee kysymys, voiko äidinkielen puhujan käsitys omasta ja oman kulttuurinsa kielellisestä käyttäytymisestä olla väärä. Käsitukset puheesta eivät kuitenkaan ole sama asia kuin todellinen käyttäytyminen. Puheessa on paljon tiedostamatonta, esimerkiksi palautteet ovat varsin automaattisia, samoin monien pikkusanojen käyttö. Monet tutkimukset ovatkin osoittaneet, että äidinkielen intuition ei voi luottaa: esimerkiksi puheessa käytetään muotoja, joita ei myönnä käytettävän, tai esitetään virheellisiksi muotoja, joita itse kuitenkin käytetään koko ajan. Suomen kielestä väärä stereotyyppia on esimerkiksi yleinen käsitys palautteiden olemattomuudesta.

Mielenkiintoista on, miten suomalaiset puhujat käyttävät mainittuja suomalaisen puheen stereotyyppioita. Esimerkiksi kulttuurien välisessä kontaktitilanteessa stereotyyppiat voivat toimia anteeksipyyntönä huonolle kielitaidolle. Tai puhuja voi luoda niiden avulla tilanteeseen uudenlaiset tulkintakehykset tyyliin 'jos käyttäydyn poikkeavasti, se täytyy tulkita erilaisesta kulttuuritilanteesta johtuvaksi'. Tyypillistä kuitenkin on, että puhuja sulkee itsensä pois stereotyyppisestä kuvasta – varsinkin jos kuva on kielteinen. Esimerkiksi haastattelemamme suomalaiset, jotka sanoivat

suomalaisille olevan tyypillistä ylettömän alkoholinkäytön, eivät tietenkään itse kuuluneet näihin suurkuluttajiin.

Toinen selitys suomalaisen puhekulttuurin stereotyypioille on, että ne ovat muiden käsityksiä suomalaisista, eli ns. heterostereotyypioita. On kuitenkin muistettava, että kun suomalaista verrataan muun kielisiin puhujiin, kyseessä lienee useimmiten tilanne, jossa suomalainen puhuu vierasta kieltä. Esimerkkinä mainittakoon Friedrich Lenzin (1990) tekemä tutkimus suomalais-saksalaisesta neuvottelutilanteesta. Hän havaitsi mm., että suomalaisella osallistujalla oli varsin vähän palautteita ja että ne puuttuivat paikoin kohdista, joissa palautetta olisi pitänyt antaa. Tämän saattoi havaita keskustelukumppanien käyttäytymisestä: palautteen puuttuminen johti toistuviin parafraaseihin. Esimerkissä (2) on näyte tällaisesta tilanteesta.

Esimerkkineuvottelu käydään Lufthansan Suomen toimistossa. Neuvottelijoina ovat Lufthansan saksalainen johtaja (M) ja suomalainen apulaisjohtaja (H) sekä suomalainen asiakas (I). Esimerkin katkelmassa H on selostamassa halvan lennon erityisehtoja. Katkelma alkaa ilmauksella "Se (että matkaa ei voi perua eikä muuttaa) koskee myös paluulentoa". Seuraa tauko, jonka aikana I ei anna mitään palautetta, ja H täsmentää sanomaansa jo aikaisemmin mainitsemallaan seikalla: "Teidän täytyy lentää niin kuin olette lennon varanneet." Jälleen tauko, I ei anna vielääkään palautetta, ja H siirtyy seuraavaan asiaan. Mutta M:n mielestä asia ei ilmeisestikään ole tullut I:lle selväksi, koska palautteet ovat puuttuneet, hän keskeyttää H:n ja selittää asian vielä kerran: "Anteeksi, edellä mainittu kohta tarkoittaa sitä, että ette voi tehdä muutoksia." Seuraa hyvin lyhyt tauko, jälleen ilman palautetta, ja asia selitetään vielä kerran: "Kun olette varanneet lennon, teidän täytyy matkustaa niin kuin olette aikaisemmin matkan varanneet." Nyt I antaa hyvin nopeatempoisen palautteen "Kyllä, asia on jo selvä", joka osoittaa, että asia on kyllä jo ajat sitten ymmärretty, 'miksi sitä vielä selitätte?'

(2)

- H das gilt übrigens auch für den Rückflug ... dann. äh Sie müssen so fliegen wie Sie gebucht haben ... Sie müssen auch gleichzeitig . wenn Sie buchen . bezahlen
- M äh Entschuldigung der . Punkt davor bedeutet daß Sie . Änderungen nicht . vornehmen können . wenn Sie gebucht haben dann muß der Flug so ab- geflogen werden wie Sie ihn vorher bestimmt und be- gebucht haben.
- I ja. das ist schon klar.
- M mh

Mitä tästä esimerkistä voi päätellä? Vaikka Lenz itse ei yleistä tuloksia koskemaan suomalaista puhekäyttäytymistä, on tutkimusta siteerattu tukemaan käsitystä suomalaisten vähäpuheisuudesta. Jos johtopäätöksenä on yleistys suomalaisten vähäisistä palautteista, ainoana selittäväenä tekijänä on käytetty kulttuuria – tämä on yksi kulttuurieroja käsittelevien tutkimusten ongelma. Sellaiset seikat kuin tilanne, statuserot, vieras kieli ja kokemattomuus neuvottelussa (esimerkin suomalainen asiakas oli opiskelija) jäivät vaille huomiota. Esimerkistä voidaan kyllä päätellä, miten tällainen suomalainen puhuja menettelee vieraskielisessä neuvottelussa. Lisäksi se osoittaa erittäin hyvin, miten äidinkielen reagoi tällaiseen keskustelukäyttäytymiseen. Sen sijaan siitä ei voi päätellä sitä, minkä vuoksi suomalainen menettelee niin kuin tekee. Vaikea on myöskään vetää yhtäläisyyttä puhujan vieraskielisen ja suomenkielisen keskustelukäyttäytymisen välille, suomalaisen puhekulttuurin säännöistä puhumattakaan.

KIELTENOPETUS JA STEREOTYPIAT

Kielenopetuksessa stereotyyppiä voivat olla hyödyllisiä, koska ne auttavat kielenoppijaa yleistysten teossa. Niillä on kuitenkin myös kielteneen puoli. Äidinkielellä kohtaamme päivittäin ihmisiä, jotka edustavat eri tyyliä, ja sopeudumme tähän variaatioon. Vieraassa kielessä ja kulttuurissa tapahtuva liika yleistäminen voi johtaa siihen, että toiseen ei suhtauduta yksilönä

vaan hänet nähdään ainoastaan tiettyjen kaavamaisten, usein negatiivisesti arvoitettujen piirteiden tyyppinä (esim. vaikenemiseen voi olla muukin syy kuin kansallinen mentaliteetti).

Käsityksellä, joka meillä on suomalaisesta puhekulttuurista, on lisäksi suora vaikutus suullisen kielitaidon opetukseen. Tätä kuvastaa seuraava lainaus Suomen kielten opettajien liiton puheenjohtajan, Leena Tuomiharjun SUKOLin koulutuspäivillä pitämistä avaussanoista, joissa hän perustelee SUKOLin kielteistä kantaa suullisen kielitaidon testaamiseen ylioppilas-kirjoituksissa:

Me vieraiden kielten opettajat pidämme puheviestintää erittäin tärkeänä kielitaidon osa-alueena ja haluamme tehostaa sen opetusta. Mutta meidän harvasanaisten suomalaisten tulisi ensin oppia puhumaan äidinkiellellä. Sieltä tämän taidon testaaminenkin luontevimmin alkaisi. (Tempus 4/1993, 5)

SUKOLin kannanotolla on sikäli merkitystä, että koulussa etusija opetuksessa on niiden tietojen ja taitojen kehittämisellä, joita testataan ylioppilaskokeessa. Niinpä suullisen kielitaidon opetukselle jäävää vähäistä aikaa perustellaan juuri sillä, että suullista kielitaitoa ei testata kirjoituksissa. Toinen asia sitten on se, että vastuu suullisen kielitaidon opettamisesta siirretään muille, kuten yllä olevassa lainauksessa äidinkielen opettajille. Suomalaiseen mentaliteettiin vetoamalla voidaan erittäin tärkeä viestinnän osa-alue jättää vähemmälle huomiolle – "kun sitä ei kumminkaan opita".

Kielenopettajien ja -tutkijoiden tulisikin tarkastella stereotyyppioita kriittisesti eikä ottaa niitä itsestäänselvyyksinä. Tehtävä ei välttämättä ole helppo ja se vaatii aikaa, mutta toisaalta stereotyyppioiden takaa paljastuva todellisuuden moninaisuus on huomattavasti kiinnostavampi maailma kuin valmiit ja selvät kategoriat sisältävä epätodellisuus – vaikka se ei ehkä myykään yhtä hyvin.

LÄHTEET

- Ammon, U., N. Dittmar & K.J. Mattheier (eds) 1987. *Sociolinguistics/ Soziolinguistik*. 1. Halbband. Berlin: de Gruyter,
- Erickson, F. & J. Shultz 1982. *The Counselor as Gatekeeper: Social Interaction in Interviews*. New York: Academic Press.
- Hakulinen, A. 1989. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Hinnenkamp, V. & M. Selting (eds.) 1989. *Stil und Stilisierung. Arbeiten zur interpretativen Soziolinguistik*. Linguistische Arbeiten 235. Niemeyer: Tübingen
- Keim, I. & J. Schwitalla 1989. Soziale Stile des Miteinander-Sprechens. Beobachtungen zu Formen der Konfliktbearbeitung in zwei Frauengruppen. In Hinnenkamp, Selting (eds.), *Stil und Stilisierung. Arbeiten zur interpretativen Soziolinguistik*. Linguistische Arbeiten 235, 83 - 121.
- Lenz, F. 1990. *Der wortkarge Finne und der beredte Deutsche? oder: Die Angst des Geschäftsmanns vor dem Muttersprachler*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja F-244.
- Muikku-Werner, P. 1993. *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio*. University of Joensuu Publications in the Humanities 14.
- Nuolijärvi, P. 1994. Puhuttuun kieleen ja sosiolinguvistiseen kriittisyyteen oppiminen. Tässä julkaisussa.
- Selting, M. & V. Hinnenkamp 1989. Einleitung: Stil und Stilisierung in der Interpretativen Soziolinguistik. In Hinnenkamp & Selting (eds.), *Stil und Stilisierung. Arbeiten zur interpretativen Soziolinguistik*. Linguistische Arbeiten 235, 1 - 23.
- Small Talk Club 1989. *Small talk. Tikusta asiaa*. Juva: WSOY.
- Tannen, D. 1984. *Conversational Style: Analyzing Talk Among Friends*. Norwood, N.J.: Ablex.
- Tempus 4/1993, 5.
- Tiittula, L. 1993. *Kulttuurit kohtaavat. Suomalais-saksalaiset kulttuurierot talouselämän näkökulmasta*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja D-190.
- Quasthoff, U. 1987. Linguistic Prejudice/Stereotypes. In Ammon, Dittmar & Mattheier (eds.) *Sociolinguistics/ Soziolinguistik*. 1. Halbband, 785 - 799.